

De Heraut

door de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Hot nadrukken van den inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Zondag 15 December 1918. N°. 2134.

Dit blad wordt geregeid des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresceeren aan de REDACTIE. Abonnemen-
ten en Advertentieën aan de ADMINISTRATIE. Bureau: N.Z. Voorburgwal 58—80, te Amsterdam.
Insendingen, die later dan Donderdag 's namiddags te 12 uur worden ont-
vangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.20, voor het Buitenland
en Ned.-Indië per jaar f 6 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f—10.
Abonnementen worden aangenomen door het Bureau te Amsterdam, Boekhand-
elaren, Postdirecteuren enz.
Advertentieprijs: van 1 tot 6 regels f 1.20, voor elke regel meer f—20.
Aanvragen en vermelding van liefdesgeven f—12 per regel.

Van de Voleinding.

CCCVI.

ACHTSTE REEKS.

LI. (Slot.)

En werpt den onnutten dienst-
knecht uit in de buitenste
duisternis; daar zal weening zijn
en knersing der tanden.
Matth. XXV: 30.

Zijn we hiermede aan het slotwoord van onze studie over de Voleinding toegekomen, dan laat zich toch een laatste bedenking niet onopgemerkt voorbijgaan. Uit geheel onze uiteenzetting, die nu drie-honderd-en-zes artikelen omvat, bleek steeds en op alle manier, dat de zaligheid die komt, eeniglijk aan de waarachtig geloovigen zal ten deel vallen, en dat daarentegen aan al de overigen die geboren werden en wegstierden, niet anders dan eeuwige rampzaligheid ten deel zal vallen. Origines en enkele mystieken en Anabaptisten uitgezonderd, was men in Christus' Kerk en onder alle geloovigen het hierover ten volle eens. Vandaar dat er in den regel weinig over gedacht en nog minder over geschreven werd, en dat men in dit zoo klaarlijk in Gods Woord aangeduid einde dezer rampzaligen berustte. Doch al is die berusting eisch van Gods Woord, en al staat 't geheel buiten onze macht, om deze ontzettende tragedie zij 't ook maar te temperen in haar ontzettendheid, het is en blijft toch steeds en opnieuw bij elke uiteenzetting over het einde en de Voleinding, iets dat zeer sterk de gemoederen aangrijpt, en waardoor men ten slotte altoos toch weer pijnlijk wordt aangedaan. Te meer waakt dan dit gevoel van emotie in ons op, zoo anderen zich aanstellen, als hadden ze het in hun macht, om dit geweldig aangrijpende feit te niet te doen, zoo zelfs, dat er in onzen tijd voorgangers zijn, die zich opmaken om de zekere zaligheid van alle kinderen des menschen, geloovigen of ongeloovigen, deugdzaam of booswichten, aan te dringen en voor zoo veel hun aangait, met genoegzame zekerheid vast te stellen. Men geeft aan dit stelsel der eenduidige zaligheid van alle kinderen der menschen den Grieksch-namen van »Apocatastasis pantoon". Die uitdrukking is dan ontleend aan Petrus' rede, die ons in Hand. III is overgeleverd, en die vs. 21 van den Christus betuigt: »Welken de hemel moet ontvangen tot de tijden der wederoprichting aller dingen, die God gesproken heeft door den mond van alle zijn heilige profeten van alle eeuw". Daargelaten nu, dat deze uitspraak in 't minst niet verzekert wat men er uit afleidt, toch heeft die zegswijze van de »Apocatastasis pantoon" steeds meer ingang gevonden, en men bedoelt er dan mede, dat de apostel ons hier de verzekering zou hebben gegeven van de eenduidige toebereiding van 't zalige aan alle kinderen der menschen.

Schleiermacher vooral heeft ten deze den stoot gegeven. In zijn »Christliche Glauben" en in zijn rijke verhandeling over de Leer der Verkiezing, sprak hij zich wel uitteerst voorzichtigh, maar toch zeer beslist voor de mildere opvatting, in den geest van Origines, uit. De Zwitser Dr. A. Schweizer, schrijver van de »Christliche Glaubenslehre der Evangelisch-Reformierten Kirche" (1844) sloot zich hierin bij Schleiermacher aan, en liet zich zelfs nog beslister uit. Ook in Engeland vond de voorstelling van Schleiermacher reeds voorheen bij Dr. Rurt, den Bisschop van Dromore, ingang. Dr. Martensen neigde ook wel hierheen, maar nam toch nog altoos de mogelijkheid van een eeuwige verdoemenis aan. En ook Dr. A. Ritschl, hoestere persoonlijk naar den kant van Schleiermacher overhellende, geeft toch onomwonden toe, dat de mogelijkheid van een eeuwige rampzaligheid niet is uitgesloten. Het staat derhalve zoo, dat reeds van Origines' dagen af twijfel rees en de neiging opkwam, om alle denkbeeld van eeuwige rampzaligheid uit te sluiten. De mystieken en 'zeer subjectieve ketteren, die met name onder de Anabaptisten opkwamen, gaven voedsel aan deze opvatting. Toch hield de kerkelijke opvatting van een zaligheid, die alleen aan de geloovigen en uitverkorenen ten deel viel, op kerkelijk erf bijna algemeen stand. Eerst toen het Liberalisme op theologisch gebied de heerschappij erlangde, kwam hier een keer in, die vooral door Schleiermacher een krachtigen stoot erlangde. En thans kan men zonder overdrijving zeggen, dat onder de meer vrijdenkende Dogmatici vrij algemeen Schleiermachers zienswijze ingang vond en tot heerschappij kwam.

Dit nu was alleen mogelijk, toen eenen-

zijds het gezag van de Heilige Schrift, en anderzijds de geestelijke autoriteit van den Christus en zijn apostelen, op zoo ernstige wijze werd aangetast, dat ze feitelijk verviel. Met de Heilige Schrift, vooral van het Oude Testament, springt men thans om naar welgevallen, de Goddelijke autoriteit van den Christus wordt schier geheel te niet gedaan, en hetgeen de apostelen ons nalieten, onderwerpt men aan eigen censuur, in steed dat men eigen inzicht voor de autoriteit der apostelen zou laten zwichten. Zonder overdrijving kan derhalve gezegd, dat de Kerk van Christus, van den aanvang af tot nu toe, bij de overtuiging bleef, dat slechts een deel der gestorvenen in het Vaderhuis ingingen, en dat straks, in den dag des oordeels, de overgrote-massa, zelfs der gedoopten, van het zalige leven op de nieuwe aarde onder den nieuwen zal zijn uitgesloten. Nu ligt het in den aard der zaak, dat we, in dit slotartikel dit ernstig onderwerp ter sprake brengend, in overeenstemming met geheel ons betoog, ons aan de uitspraken van Christus en zijn Apostelen houden, en ons van critiek op de liberale schrijvers en van hen die de Profeten en Apostelen aantasten, onthouden moeten.

Raadplegen we nu in de eerste plaats de stellige uitspraken van den Christus, dan moet vóór alle ding verwezen worden naar het zoo herhaaldelijk van Jezus lippen opgevangen woord, dat er na afloop van het jongste oordeel »weening zal zijn en knersing der tanden"; een karakterteekening die, gelijk van zelf spreekt, naar de volstrekte rampzaligheid heen wijst. Reeds de Dooper had dit strenge standpunt ingenomen, toen hij verwees naar den Messias, die komen zou, wiens naam in zijn hand zou zijn, en die zijn dorschvloer zou doorzuiveren, om zijn tarwe in zijn schuur samen te brengen, maar al wat kaf bleek »met onuitkusschelijk vuur te verbranden". En hier zich nu geheel bij aansluitend en deze stellige uitspraak bevestigend, heeft Jezus in zijn uitlegging van de gelijkenis over »het onkruid des akkers" (zie Matth. 13: 40—42) zonder zweem van aarzeling betuigt: »Gelijkenis nu het onkruid vergaderd en met vuur verbrand wordt, alzo zal 't ook zijn in de voleinding van deze wereld. De Zoon des Menschen zal dan zijn engelen uitzenden, en zij zullen uit zijn Koninkrijk vergaderen alle de ergernissen en degenen die de ongerechtigheid doen, en zullen ze in den vurigen oven werpen; daar zal weening zijn en knersing der tanden." Op geheel gelijke wijze liet de Christus zich uit in de gelijkenis, die ge vindt in Matth. 22: 1—14. Hier is sprake van den genoodigde ter bruiloft, die wel op kwam dagen, maar niet in een bruilofs-kleed, en hiermede in verband zegt de Christus: »Bindt zijn handen en voeten, neemt hem weg, en werpt hem in de buitenste duisternis; daar zal weening zijn en knersing der tanden."

Niet anders spreekt het ons toe uit Matth. 24: 51, in wat de Christus zegt over den ontrouwen dienstknecht, en waar het heet: »Zoo zal de heer dezes dienstknechts komen ten dage op welken hij hem niet verwacht, en ter ure welke hij niet weet, en zal hem afscheiden, en zijn deel zetten met de geveinsden; daar zal weening zijn en knersing der tanden." En nog een laatste maal geeft de Christus dezelfde even besliste betuiging in Matth. 25: 30, waar sprake is van den onnutten dienstknecht, die zich niet had voorbereid op het komen van zijn heer, en ten opzichte van welken dienstknecht de Christus nogmaals even beslist geheel dezelfde verklaring aflegt: »Werpt den onnutten dienstknecht uit in de buitenste duisternis; daar zal weening zijn en knersing der tanden". Tot viertienmalen toe is alzo deze zelfde stellige uitspraak van Jezus voor ons opgeteekend, waaruit natuurlijk in 't minst niet blijkt, dat de Christus haar niet nog ook andere malen gebezigd heeft. Zeer stellig is geen biende van wat Jezus gesproken heeft, in de Evangelien voor ons bewaard. Doch uit wat ons opgeteekend en overgeleverd werd, blijkt dan toch, dat buiten allen twijfel deze zoo afdoende uitspraak van den Christus: »daar zal weening zijn en knersing der tanden", tot de vaste zegswijzen behoorde die Jezus zijn discipelen en zijn hoorders gedurig opnieuw inprentte. Ons stelt dit tot plicht om nog steeds in onze predicaatie, catechisatie en gesprekken, gedurig op deze zoo snijdende uitspraak van Jezus te wijzen en ze aan het opkomend geslacht en aan wie ons hooren of lezen, in te prenten. Kennelijk toch is het, dat de Christus opzettelijk gewild heeft, dat deze allen uitweg afsnijdende uitspraak er diep bij ons

in zou gaan en elke poging, om de zaliging en verwerping principieel tegenover elkander te stellen, rechtvaardigt, ja deze tegenstelling van ons vordert. Duidelijk blijkt hieruit, dat de Christus in de dagen van zijn optreden reeds de neiging ontwaarde, om de volstrekte tegenstelling te verzachten, gelijk zulks met de Grieksche Joden metterdaad het geval was. Wel verre echter van deze sparende en verzachtende zienswijze aan te moedigen, heeft de Christus er zich, gelijk uit alles blijkt, zoo beslist mogelijk tegenover gesteld, op het onverbiddeijk scherp trekken van de scheidlijn steeds op nieuw aangedrongen, en het op alle manier zijn discipelen en zijn hoorders op het hart gebonden, dat ze toch nimmer en op geen manier in de absolute tegenstelling tusschen de uitverkorenen voor wie de eeuwige zaligheid bestemd was, en de verworpenen die niet anders dan de eeuwige verdoemenis te wachten hadden, hun verwachting voor het oordeel verzachten zouden.

De absolute volstrektheid van deze uitspraken van den Christus brengt dan ook van zelf met zich, dat alle beroep dat herhaaldelijk op enkele apostolische uitspraken gewaagd is, om de nieuw opgekomen theorie van de Apocatastasis te bepleiten, geen steek kan houden. Met name beriep men zich dan op 1 Tim. II: 3 en 4, waar staat: »Want dat is goed voor onzen God en Zaligmaker, welke wil dat alle menschen zalig worden en tot de kennis der waarheid komen"; wat op zich zelf van de geheele prediking des Woords kan gezegd, daar toch elk prediker in het getuigenis dat op den kansel van hem uitgaat, er niet aan denkt om een deel zijner hoorders buiten te sluiten, maar ze allen dringend oproept, om zich Gode over te geven, en tot Christus te bekeeren. Anders weer lezen we in 2 Petr. III: 9, waar het heet: »De Heere vertraagt de belofte niet, gelijk eenigen dat traagheid achten, maar is lankmoedig over ons, niet willende dat eenigen verloren gaan, maar dat ze allen tot bekeering komen"; een uitspraak, die blijkens het verband volstrekt niet op alle kinderen der menschen, noch ook op alle hoorders doelt, maar eeniglijk wijst op hen, die ter bekeering zullen komen, als het aangewezen middel om hen ten eeuwigen leven te doen ingaan. Geheel hetzelfde geldt van 1 Joh. II: 2, waar de apostel van »Jezus Christus den rechtvaardige" betuigt, dat hij is een verzoening voor onse zonden, en niet alleen voor de onze, maar ook voor de zonden der geheele wereld". Wie toch de geschriften van den apostel Johannes kent, weet met volkomen zekerheid, dat hij in 't minst geen toebereiding van alle inwoners der gansche wereld verwachtte. Alleen spreekt hij uit, dat de Verzoening zich niet bepaalt tot den engelen kring, waarmee hij in gestadig verband stond, maar zich uitstrekt onder geheel ons menscheijk geslacht, tot allen die tot het geloof gebracht worden. Het dient dan ook tot niets, zich op al dusdanige zegswijzen te beroepen, alsof de apostelen, keer na keer, op zoo stuitende manier zich zelf zouden hebben tegengesproken. Veleer moet erkend, dat juist hun zoo besliste overtuiging over de zaligheid, die eeniglijk aan de geloovigen ten deel zou vallen, hen volkomen vrij liet, om zich in hun uiteenzetting van de Waarheid van een vijfde wijze van spreken te bedienen. Iets waar te meer nadruk op moet gelegd, omdat de vraag die hiermede aan de orde is gesteld, volstrekt niet uitsluitend handelt van de kinderen der menschen, die na de verschijning van den Christus leefden en van zijn Evangelie kennis erlangden, maar zich heel anders uitstrekt tot de kinderen des menschen van Kain en Abel af, en onder alle volken in schier oneindige reeks voortgaande onder het Oude en Nieuwe Testament, en van nu af tot aan het einde der wereld. Wat men beoogt en doordrijft is toch, dat ten slotte niet één enkel menschen-kind van nu, van voorheen, of van na ons, zal te loor gaan, maar dat een iegelijk die als mensch geboren is, voorheen, nu of later, eens de volkomen heerlijkheid deelachtig zal zijn.

Drieërlei voorstelling wordt hier alzo scherp onderscheiden. De eerste is, dat in het eeuwige leven alleen zij behouden ingaan, die vóór hun sterven tot hartgrondige bekeering gekomen zijn. De tweede komt hierop neer, dat wie onder de Christelijke bedeeeling geleefd heeft, maar er geestelijk vreemd aan bleef en zonder toebereiding tot den Christus wegstierf, toch hiernaals in het Christelijk heilgeheim kan worden ingewijd en ingelijfd, en alzo in het leven, dat hem na den dood wacht, tot den Christus kan bekeerd worden. En de derde voorstelling die men

aantreft, bij hen die feitelijk geheel met de orthodoxe belijdenis gebroken hebben, is, dat zij die, voor of na Christus, geheel van het heilige vervreemd bleven en op zondige paden voortdooden, toch hiernaals een nieuwe opvoeding en een veel hoogere opleiding kunnen ondergaan; dat deze hoogere opleiding niet bij allen dadelijk inslaat, en dat een tweede of zelfs een derde periode van heiliging voor hen noodzakelijk kan zijn; maar dat ten slotte toch aan een iegelijk mensch zin voor het heilige wordt ingeboezemd, zoodat in het eind, na eeuwen en nogmaals eeuwen, elk menschen-kind, uit een vrouw geboren, tot geestelijke zuiverheid opklimt en als mensch in de hoogere geestelijke positie wordt ingelijfd. Nu treft het, bij de naast elkaar stelling van deze drie zienswijzen, dat de Christelijke Godgeleerdheid zich in alle onderscheiden kerken bijna allerwegen aan de eerste voorstelling hield; dat de tweede voorstelling slechts in kleineren kring, vooral onder de Anabaptisten, ingang vond, tot Schleiermacher haar breeder terrein schonk; en dat eindelijk de derde voorstelling eerst onder de van Christus afvallige theologen is opgekomen, en thans schier allerwegen onder de modernen en nog verder afgedoolden heerscht.

De keuze tusschen dit drieërlei standpunt wordt nu geheel beheerscht door het wezen van den Christus. Is, gelijk de modernen beweren, de Christus niet anders dan een kind des menschen, en enkel daardoor zoo hoog staande, dat hem een zoo rijk religieus genieten ten deel viel, dan is aan te nemen, dat volken, die in alle deelen van de wereld, ook vóór Jezus verschijning, geleefd hebben, en aan de algemeene ontwikkeling deelnamen, op hooger of op lager standpunt van eeuw tot eeuw voortvingen, en, desnoods geheel buiten den Christus om, het standpunt bereikten, waarop ze zich thans bevinden. Gelooven de modernen, waarvan hier sprake is, nog aan een leven na den dood, dan belet niets, dat de gestorvenen ook na hun verscheiden van deze wereld, op gelijke wijze als hier, hun ontwikkeling voortzetten. Acht men daarentegen zulks niet te kunnen aannemen, dan is het met den hier intredenden dood uit, en hield het bestaan van de voorgeslachten op. Alleen wie onder de modernen nog een leven na den dood aanneemt, kan na den dood ook de ontwikkeling zich doen voortzetten, eeuwenlang en nu nog onder tal van volken geheel buiten den Christus om, en alleen voor zoover de volken met de Christelijke religie in aanraking kwamen, mede oordeng geestelijken invloed die van Jezus uitging. Dit onderstelt alzo de mogelijkheid van een doorgaande ontwikkeling na den dood van alle eeuwen her, wat de groote massa betreft geheel buiten den Christus om, en, voor zoover er invloed van Jezus op hen uitging, zou dan toch die invloed geen andere zijn, dan de inwerking van zijn geniaal religieuze hoogheid.

De volgelingen van Schleiermacher nemen een geheel ander standpunt in. Voor hen toch deelt zich het menscheijk geslacht van alle eeuwen her tot nu toe in twee deelen, enerzijds het overgrote deel uit alle eeuwen en onder de meeste volken, dat met den Christus in geenerlei aanraking kwam en alzo geen beheersching door het Evangelie ondergaan heeft, en daarnaast staat dan 't ander deel der menscheid, dat onvergankelijk veel kleiner is, en door openbaring begenadigd werd. Dit begon dan met Seth, liep al minderend tot Noach door, in Sem, en ten deele in Japhet, plantte zich dit voort, tot het in Abraham verbijzonderd werd, in Israel volgestalte aannam, eerst door de profetie, en in Bethlehems kribbe met Immanuel verrijkt werd, en zoo in de Christelijke Kerk overgaande, ons menscheijk leven overschaduwde heeft. Op dit standpunt bepaalt alzo de sfeer van het geloof zich tot hetgeen de komst van den Christus voorbereide, in hem verscheen, en thans als naderking van zijn verschijning in de Christelijke Kerk voortleeft. En al is 't nu, dat de verschijning van de Christelijke religie op aarde schier onder alle volken teleurstelling baarde, dit deert daarom niet, omdat op Schleiermachers standpunt na den dood niet het afdoende en beslissend oordeel intreedt, maar de hier begonnen ontwikkeling ook hiernaals in de hemelsche sfeer zich voortzet. Dit kan zelfs na den dood weer tot terugslag leiden, maar dan vat hooger leiding steeds den terugvallende weer aan, en zoo kan de gestadige bewerking der geesten niet alleen eeuwen duren, maar in alle eeuwigheid zich voortzetten. Feitelijk valt hiermede het laatste oordeel, de wederkomst van den Christus en de afsluiting van onze lotsbedeeeling geheel weg.

Tegenover de modernen en de volge-

lingen van Schleiermacher staat dan ten leste de positief Christelijke belijdenis, die vasthoudt aan de twaalf geloofsartikelen, zich de Heilige Schrift niet ook maar voor een deel afhandig laat maken, en, in dien band besloten, onverzettelijk vasthoudt aan de eigenaardige en geheel op zichzelf staande bedeeeling van de Openbaring Gods; den Christus, als met den Vader en den Heiligen Geest een enig drieëenig God, aanbidt; alleen wie zijn gemeenschap ontving en er in voortleeft, een eeuwige zaligheid toezegt; en zich niet onttrekt aan de aangrijpende belijdenis, dat wie niet uitverkoren is en niet wedergeboren werd en niet den Christus is ingepaant, voor eeuwig verloren gaat. Zóó alleen komt er een Voleinding, brengt die Voleinding de eindbeslissing, en wordt de rijke Openbaring van Oud en Nieuw Testament bewaarheid.

Ook hier nu hangt 't er eeniglijk aan, of men zwicht voor Christus stellige uitspraak, dan wel zijn eigen voorstelling voor die van den Christus in de plaats stelt. In zijn diep ingrijpend woord tot den Wetgeleerde heeft de Christus de liefde voor den naaste in 't minst niet op één lijn gesteld met de liefde, die we Gode verschuldigd zijn, maar zeer verre daarbeneden. Zie 't in Matth. XXII: 36. De Wetgeleerde vroeg toen aan Jezus: »Meester, welk is het groot gebod?« en hierop nu antwoordde Jezus tweerlei. In de eerste plaats dat we God zouden liefhebben met geheel ons hart, geheel onze ziel en geheel ons verstand. Hiervan nu zeide de Christus: »Dit is het eerste en het groote gebod«. En daarop volgde dan het tweede, dat er in toewijding gelijk aan was: »Gij zult uw naasten liefhebben als u zelven.« Doch liet er nu op, dat is het tweede, het andere is het eerste en moet vooropgaan, en eerst zoo dit eerste tot zijn recht komt, gaat het tweede door. Zonder het eerste, dat vooraf moet gaan, mist het tweede alle waardij. En nu is de fout gemeenlijk, dat de ongeloovige deze twee zonder rangorde naast elkander plaatst, alsof 't tweede zonder het eerste zin of betekenis had. En daartegen in gaat nu het scherpe woord uit Psalm 139, waar de Oppergangmeester in vs. 21—22 betuigt: »Zouden we niet hater, Heere, die u hater. Ik haat ze met een volkomen haat". Van medelijden met wie verloren gaan, zal daarom in de zalige eeuwigheid geen sprake zijn. Alle liefde trekt zich daar saam in God, en zulks met heel 't hart, heel de ziel en heel het verstand, en wat tegen God ingaat en God verwerpt, mag dus vanzelf geen voorwerp van onze liefde en gehechtheid meer zijn. Dat mag en kan, zoolang de beslissing niet gevallen is, doch na het oordeel is dit volstrekt onmogelijk. Ware dit anders, zoo zou er ook geen zaligheid in 't nieuwe Jerusalem zijn. Tot in alle eeuwigheid toch zouden alsdan de smart en het mededoogen voor de verdoemden ons benauwen.

Nu behoeft het wel geen nader betoog, wat snijdend der ziel hierin ligt, zoolang het oordeel nog niet is uitgesproken, en nog steeds de hope leeft, dat wat tegen den Christus inging zich bekeert, en dat wij onszelven geroepen gevoelen, om hietoe onze hulpe te laten uitgaan. Doch belijdt ge, en dat is 't waar het op aankomt, dat ten slotte het oogenblik ingaat, waarin de beslissing valt en de Voleinding volgt, dan volgt hieruit met onvergankelijk noodzakelijkheid, dat alsdan de mogelijkheid van bekeering is uitgesloten, en dat het oordeel aller lot uitwijst. Alle poging om de toebereiding en bekeering in de eeuwigheid over te brengen, komt er dan ook op neder, dat rechtstreeks geloofend wordt al wat de geheele Schrift en de Christus zelf over het einde en den loop der dingen in het jongste oordeel met zoo stellige beslissende heeft uitgesproken. En men ziet dan ook, hoe alle moderne of ethische Godgeleerden, die ons voor deze voorstelling pogen te winnen, steeds op nieuw beginnen moeten met aan het woord van den Christus te kort te doen. Het eerste en het groote gebod wordt dan verzaakt, om eigen inzicht bot te vieren, en zelfs tegenover Oud- en Nieuw Testament, ja tegenover de meest besliste betuigingen en verklaringen van den Christus Gods, een eigen wereldorde over te stellen. Gelijk reeds in de dagen van Origines is opgemerkt, is daarom alle wegcijfering van de eindbeslissing en van het laatste oordeel zoo volstrekt onhoudbaar, omdat hiermede alle stelligheid over den loop en de afwikkeling van het wereldbestaan en het bestaan van de menscheid wegvalt. God de Almachtige wordt dan voor heel het proces van de wereld die hij schiep, en voor het genadewerk, dat hij in 't